

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXV

Уређивачки одбор:

*др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Катичић, Блаже
Конески, др Тине Логар, др Александар Младеновић, др Асим Пецо,
др Митар Пешикан, др Живојин Станојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1979

ШУРЊАЈА

0.1. Српскохрватска реч *шурњаја* 'жениног брата жена' забележена је са два акцента, који се, уосталом, историјски своде на један: *шурњаја* (Iveković-Broz, II, 546; Rječnik JAZU, XVII, 896; Речник МС, VI, 1032) и

шурњаја (Елезовић, II, 489; Rječnik JAZU, XVII, 896).

0.2. Исто значење има и реч *шурнаја* (Вук, 927; Iveković-Broz, II, 546; Rječnik JAZU, XVII, 896; Речник МС, VI, 1032, са ознаком „покр[ајински]“).

0.3. Бугарске покрајинске речи *шурна* и *шурња* имају, поред 'женина сестра', и значење 'жениног брата жена' (Български речник, 1122; Šaur, 64).

0.4. Значење 'шурнаја, шурњаја' у македонском језику имају речи *шурнеа* и *шурна* (Речник на македонскиот јазик, III, 583).

1.1. Настапак речи *шурњаја* Скок објашњава следећим речима: „Teže je protumačiti morfologiju femininuma *šurnjaja*, koje se čini kao proširenje prvobitnog pridjeva на -*ън*. Tome je dodano -*aja* prema *снаја*” (Skok, III, 424).

1.2. Скокова етимологија речи *шурњаја* не чини нам се убедљива. Први део наведеног објашњења, о првобитном придеву на -*ън*, у основи је тачан, али за реч *шурнаја*. Остаје нејасна појава јотованог *н* (*њ*) у речи *шурњаја*. Други део објашњења, да је првобитни придев на -*ън* проширен са -*aja* према *снаја*, сасвим је произвољан. Реч *снаја* је новијег порекла, стара српскохрватска реч је *снаха* (од прасловенског *snъcha*). В. Skok, III, 297; Šaur, 60.

2.1. Наше тумачење постанка српскохрватских речи *шурнаја* и *шурњаја* састоји се у следећем.

1⁰ Форма *шурнаја* је састављена од *femininum*-а посесивног придева са суфиксом -*ънъ* и *femininum*-а анафорске заменице *јъ*: *шурнаја* < *šur-ънаја* < *šur-ъна ја* (= шурева жена).

2⁰ Форма *шурњаја* је састављена од *femininum*-а посесивног придева са суфиксом -*ънъ* и *femininum*-а анафорске заменице *јъ*: *шурњаја* < *šur-ънаја* < *šur-ъна ја* (= шурева жена).

Именица од које су грађени горњи посесивни придеви имала је облик *шуръ* 'женин брат, шурак' (*шуръ* је забележено у црквенословенском,

Šaur, 63; Скок прецизира: у староцрквенословенском српске редакције, Skok, III, 424).

Од два наведена словенска посесивна суфикса суфикс *-ънъ* је старији (о његовом постанку в. Бошковић, 266—271). Суфикс *-ънъ* је настао додавањем посесивног суфикса *-ъ* старијем посесивном суфиксу *-ънъ* „ради функционалнога појачања и као израз суфиксалнога узуса дате епохе” (Бошковић, 271).

И *шурнаја* и *шурњаја* су, дакле, облици „одређеног придевског вида” али у именичкој функцији. Облик „одређеног придевског вида” од посесивних придева функционисао је само за означавање жене по мужу и само у функцији именице („при употребленим прилагателног в субјекте”, Шахматов, 296—297).

2.2. Реч *шурнаја*, по нашем мишљењу, истог је порекла као и чакавско *ујна* < *уј-ънаја*, *strinā* < *stryj-ънаја* (в. Бошковић, 270; уп. Белић, 161). Чешко дијалекатско *stryná* и словачко *strinā* (Šaur, 73) истог је порекла: *stryná* (*strinā*) < *stryj-ънаја*.

Поставља се питање: зашто је у српскохрватском језику код образовања истог типа у једним случајевима долазило до губљења *j* у интервокалском положају, контракције двају вокала *a* и губљења дужине (*stryjънаја* > *strinā* > *srina*), а у другим сачуван стари облик (*šurънаја* > *šurnaја*)? Чини нам се да је овде одлучујуће било место акцента: *ујна*, *сѣрина* према *шурнаја* < *шурњаја*, *шурњаја* < *шурњаја*. Именице на *-аја* утицале су да *шурнаја*, *шурњаја* добију именичку промену и да и формално пређу у категорију именица.

2.3. У македонском језику реч *šurънаја* претрпела је следеће фонетске промене: *šurънаја* > *šurnaја* (губљење полугласника у слабој позицији, као и у другим словенским језицима) > *šurъnaa* (губљење *j* у интервокалском положају; о појави в. Конески, 62) > *šurъnea* (преглас вокала *a* > *e* иза палаталног консонанта *ŋ*; о појави в. Конески, 47) > *šurnea* (депалатализација меког консонанта *ŋ*; о појави в. Конески, 58—60).

2.4. Македонска форма *шурна*, као и бугарска дијалекатска *шурна*, могу бити објашњене на исти начин као и српскохрватске речи *ујна*, *сѣрина*: *ујнаја* > *ујна* > *ујна* и *stryjънаја* > *strinā* > *сѣрина* (овакво тумачење изнели су Вушовић, 144. и Белић, 161; и Вушовић и Белић, међутим, као полазне облике наводе: *ујънаја* *жена*, *stryjънаја* *жена*).

Сличан је процес запажен у руском језику: *Всеволожская* (= Всеволодова жена) > *Всеволожаа* > *Всеволожа*, у категорији *nomina propria*, *королевая* (= краљева жена) > *королеваа* > *королева*, у категорији *nomina appellativa* (Маројевић, т. 2.3.1.).

Могуће је и другачије објашњење. Поред поименичених придева са анафорском заменицом типа *stryjънаја*, *šurънаја*, у истом значењу у прасловенском се, вероватно, могао употребити спој посесивног придева и именице *жена*: *stryjъна жена*, *šurъна жена*. Елипсом именице *жена* добијен је придев у именичкој функцији: *stryjъна* > *сѣрина*, *šurъна* > *шурна*.

Радмило Маројевић

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Белић — А. Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 1, *Речи са деklinацијом*, 5. изд., Београд, 1972.
- Бошковић — Р. Бошковић, *Старословенска adiectiva possessiva на њъ*, Наш језик, н. с., 1973, XIX, св. 4—5, стр. 265—272.
- Български речник — *Български тълковен речник*, София, 1973 (3. изд.)
- Вук — Вук Стефановић [Караџић], *Српски рјечник истаколан немачким и латинским ријечма*, Беч, 1818.
- Вушовић — Д. Вушовић, *Речи: васелена, васиона и васиљена, њихова ујойреба, значење и порекло*, Наш језик, 1934, II, стр. 140—145.
- Елезовић — Г. Елезовић, *Речник косовско-метохиског дијалекта*, Београд, 1935.
- Iveković—Broz — F. Iveković i I. Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, 1901.
- Конески — Б. Конески, *Историја македонског језика*, Београд, 1966.
- Маројевић — Р. Маројевић, *Посејане катјеторје у руском језику (у својој историјској развојку и данас)*, Београд, 1979, рукопис.
- Речник МС — *Речник српскохрватског књижевног језика*, Нови Сад, 1976.
- Речник на македонскиот јазик — *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски илюкувања*, редактор Б. Конески, Скопје, 1966.
- Rječnik JAZU — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Загреб, 1959.
- Skok — P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1973.
- Šaur — V. Šaur, *Etymologie slovanských příbuzenských termínů*, Praha, 1975.
- Шахматов — А. А. Шахматов, *Историческая морфология русского языка*, Москва, 1957.

Резюме

Радмило Мароевич

„ШУРЊАЈА“

Сербскохрватское слово „шурњаја“ (жена шурина) представляет собой древнюю местоименную форму женского рода притяжательного прилагательного *šurъъ*, образованного с помощью суффикса -ъъ от существительного *šurъ* (брат жены): шурњаја < *šur-ъъјаја* < *šur-ъъја ја*.

Вариант „шурнаја“ — это древняя местоименная форма женского рода притяжательного прилагательного *šurъъ*, образованного с помощью суффикса -ъъ от того же существительного *šurъ*: шурнаја < *šur-ъъјаја* < *šur-ъъја ја*.

По своей словообразовательной структуре и значению слова *шурњаја*, *шурнаја* параллельны древнерусским формам типа *Всеволожая* (жена Всеволода), *королевая* (жена короля).

Слову *шурнаја* по происхождению соответствуют чакавское *ujnā* < *uj-ънаја*, *strinā* < *stryj-ънаја*, чешское диалектное *strynā* < *stryj-ънаја*, словацкое *strinā* < *stryj-ънаја*.

Местом ударения (*újna*, *stīrīna*: *шурнаја* < *шурнѧја*, *шурњаја* < *шурнѧја*) объясняется различная судьба форм типа *stryjънаја* > *strinā* > *strina* и форм типа *širънаја* > *širnaја*. Под влиянием существительных на *-aja* формы *шурњаја*, *шурнаја* и формально перешли в разряд имен существительных, получив именное склонение: *шурњаја*, *шурњаје*, *шурњаји* . . .